

профілактики злочинності на 2007-2009 роки” // Офіційний вісник України. - 2006. - № 51 (02.01.2007). - Ст. 3418.

16. Указ Президента України від 17 вересня 1996 року № 837/96 “Про комплексну цільову програму профілактики злочинності на 1996-2000 роки” // Ліга Закон. - 57 с.

17. Указ Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376/2000 “Про затвердження Комплексної цільової програми профілактики злочинності на 2001-2005 роки” // Офіційний вісник. - 2000. - № 52. - С. 101-123.

18. Указ Президента України від 9 лютого 2004 року № 175/2004 “Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції” // Офіційний вісник України. - 2004. - № 6 (27.02.2004). -

Ст. 307. - С. 22-30.

19. Шакун В.І. Модель і критерії ефективної профілактики злочинів у великих містах України і за кордоном: навчально-практичний посібник. - К.: Видавництво Української академії внутрішніх справ, 1995. - 32 с.

20. Концепція Державної програми профілактики на період до 2015 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р.

*Ляшенко М.М.,
здобувач Національного університету
державної податкової служби України
Надійшла до редакції 06.11.2012*

УДК 342.9

ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДЕРЖАВНІЙ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Мастицький В. В.

Корупція є важливою проблемою сучасності, оскільки здатна вражати різні види органів державної влади та напрямки їх діяльності й становить безпосередню загрозу національній безпеці, зменшує рівень довіри людей до органів виконавчої влади. Натомість, незважаючи на прийняття спеціального антикорупційного законодавства, низки підзаконних нормативно-правових актів, вони так і не призвели до відчутних позитивних результатів у справі протидії корупції, зокрема зменшення її рівня й впливу на функціонування Державної пенітенціарної служби України (ДПТС України). Однією з основних причин, що цьому заважають, є відсутність комплексних наукових досліджень у сфері діяльності ДПТС України з питань протидії корупції.

Протидія корупції в діяльності державних органів завжди привертала увагу вчених, про що свідчать наукові публікації В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, О.М. Бандурки, Є.Ю. Бараша, О. М. Джузи, С.В. Ківалова, О.В. Лісіцкова, О.Л. Маліна, В.А. Львовкіна, М.І. Мельника, Ю.І. Руснака, О.Ф. Скакун, Є.Л. Стрельцова, В.М. Трубнікова, Ю.М. Тодики, М.І. Хавронюка, Ю.С. Шемшученка,.

Метою статті є теоретична й практична характеристика корупційних правопорушень у Державній пенітенціарній службі України й з'ясування основних чинників, що впливають на її розвиток.

Утвердження України як демократичної, соціальної, правової держави, де людина визнається найвищою соціальною цінністю, а її права й свободи визначають зміст і пріоритет діяльності держави, зумовлює об'єктивну потребу в теоретичному переосмисленні такої діяльності практично в усіх сферах суспільного життя. У сучасних умовах до таких сфер належить також сфера виконання покарань, яка з організаційного погляду об'єднує розгалужену систему різноманітних державних органів, установ і організацій, основне функціональне призначення яких полягає у впровадженні державної кримінально-виконавчої політики, засади якої визначені насамперед у Конституції та законах України. Адже практика реалізації державної кримінально-виконавчої політики в процесі державного управління сферою виконання покарань, засвідчила наявність у цій сфері діяльності проблем розвитку корупційних відносин, що потребують вирішення як на теоретичному, так і на практичному рівні.

Враховуючи особливості розвитку цього явища в Україні, можна впевнено стверджувати те, що на сьогодні корупція є одним з інститутів суспільних відносин сучас-

ного суспільства, який поряд з іншими активною існує й користується чималою популярністю, виходячи з Індексу сприйняття корупції (англ. Corruption Perceptions Index, CPI) – щорічного рейтингу держав світу, що відображає оцінку рівня сприйняття корупції аналітиками й підприємцями за десятибальною шкалою, де Україна за рівнем корумпованості займає 134 місце [1].

Корупція є в будь-якій країні світу. Про це Президент України Віктор Федорович Янукович сказав під час прес-конференції в рамках проекту “Діалог з країною”: “Україна, як кажуть, не просто не виняток, ми країна, яка тільки-тільки на порозі фактичного вирішення цієї проблеми. Ми антикорупційне законодавство прийняли тільки два роки тому. Імплементация гальмується, блокується практично на всіх рівнях. Чому? Тому що старі звички, бажання жити по-старому, бажання й далі знаходити джерела збагачення - вони переважають той страх, який є в законі” [2]. Не виключенням цьому є існуюча система виконання кримінальних покарань і попереднього ув'язнення, створена ще за радянських часів, яка не відповідає сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства, що сприяє корупційним проявам у цій сфері діяльності.

Як заявив голова Державної пенітенціарної служби України О.В. Лісіцков, реформування кримінально-виконавчої служби ґрунтується на принципах законності, гуманізму, дотримання прав людини й громадянина, міжнародних стандартах поведінки із засудженими та особами, взятими під варту. Ці ключові позиції й лягли в основу нової Концепції державної політики у сфері реформування кримінально-виконавчої служби [3].

Не випадковим є той факт, що відбулося майже одноразово прийняття антикорупційного законодавства - 7 квітня 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про засади запобігання та протидії корупції в Україні” [4] і Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення” [5], які набули чинності з 1 липня 2011 р., і організаційних реформ, ініційованих Президентом України у сфері виконання кримінальних покарань, який своїм Указом від 6 квітня 2011 р. за № 394/2011 затвердив Положення про Державну пенітенціарну службу України [6], де п. 5 зазначається, що з метою організації своєї діяльності Державна пенітенціарна служба України (скорочено - ДПТС України) забезпечує в межах повноважень проведення заходів щодо запобігання корупції

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

й контроль за їх реалізацією в апараті ДПТС України, органах і установах, що належать до сфери її управління.

Досліджуючи особливості проявів корупції в пенітенціарних установах України, О.Г. Боднарчук зазначає про моральне розкладання посадових осіб установ і органів ДПТС України, що виражається у вчиненні ними суспільно небезпечних діянь, які містять ознаки корупції. Так, щорічно з установ пенітенціарної системи України умовно-дostroково звільняється близько 30 тисяч чоловік. Приблизно 90 % з них звільнено через корупцію [7]. На нашу думку, таке твердження має дискусійний характер, оскільки не підтверджене ні офіційними статистичними даними, ні соціологічними методами, а тому є лише суб'єктивною точкою зору автора, хоча з цим можна частково погоджуватись, оскільки корупція в цій сфері діяльності ДПТС, з точки зору громадської думки України, досить висока [8].

Аналіз існуючої практики й нормативного регулювання дозволяють стверджувати про існування непоодиноких прогалин і відсутності одноманітності у вирішенні питань умовно-дostroкового звільнення, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням чи зміни умов тримання шляхом переведення до установи іншого виду в різних областях України, що негативно відбивається на правовому становищі засуджених, створює широкі можливості для зловживань з боку адміністрації установ виконання покарань і, зрештою, негативно відбивається на значенні цих правових інститутів [9].

Російський вчений М.С. Рибак більш розширено розглядає характерні діяння, що утворюють об'єктивну сторону корупційних умисних правопорушень. На його думку, їх найчастіше складають, крім подачі завідомо неправдивого подання до суду про умовно-дostroково звільнення особи, ще й: приховування фактів правопорушень (проступків), пов'язаних з корупцією; прийняття постанови начальником виправної установи про надання засудженому права вільного пересування без конвою по колонії й поза її території; надання позбавленим волі незаконних відпусток; сприяння в придбанні й розповсюдженні наркотичних засобів; надання необ'єктивних матеріалів до комісії з помилування; підтримку в корупційних цілях зв'язків з кримінальними авторитетами, які проживають на волі, тощо [10].

Хоча, на нашу думку, враховуючи особливості правовідносин відповідно до законодавства України, перелік різновиду діянь, що мають ознаки корупційних діянь набагато ширший і не обмежуються лише відносинами адміністрації установ ДПТС і засудженими чи особами, взятими під варту. Це можуть бути адміністративні відносини внутрішньо-системної діяльності ДПТС, наприклад, організаційно-технічного характеру, наприклад, діяльність щодо питань проходження служби працівниками ДПТС (прийняття кадрових рішень, внесення подань і прийняття рішень про нагородження, преміювання, надання грошових надбавок, присвоєння спеціальних звань; направлення чи вступ до навчальних закладів системи ДПТС тощо), фінансова або господарська діяльність (розподіл фінансових чи матеріальних ресурсів, проведення аукціонів, конкурсних або тендерних процедур тощо), де також мають місце корупційні правопорушення.

Відповідно до статті 1 п. 1 ч. 4 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції" під корупційним правопорушенням розуміють умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною в ч. 1 ст. 4 цього Закону, за яке законом установлено кримінальну,

адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. А частина 5 розкриває юридичне поняття корупції як використання особою, зазначеною в ч. 1 ст. 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень і пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в ч. 1 ст. 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень і пов'язаних з цим можливостей [4].

Корупційні відносини виникають у порядку реалізації публічно-правового регулювання відносин у сфері діяльності ДПТС, яка має певні особливості. Ці особливості пов'язані не тільки з численністю об'єктів управління, а також з предметами регулювання, які пов'язані між собою суспільним інтересом. І хоча завжди безпосереднім предметом впливу є вольова поведінка учасників правовідносин, особливістю цих відносин є статус суб'єктів управління. У публічно-правовій сфері вони наділені здатністю використовувати владно-управлінські службові повноваження для вирішення поставлених перед ДПТС завдань, які мають важливе соціальне значення.

З точки зору чинного законодавства, корупція характеризується низкою ознак: вона можлива лише у сфері діяльності органів публічної влади; її суб'єктом може бути тільки особа, яка наділена владою чи має певні службові повноваження або використовує пов'язані з цим можливості; корупційні відносини виникають внаслідок зловживання особою, наділеною владою чи службовими повноваженнями, своїми повноваженнями, у результаті якого суб'єкт одержує вигоду або обіцянку/пропозицію такої вигоди як матеріального, так і нематеріального характеру; корупція складають лише такі діяння, які мають на меті задоволення власної вигоди або вигоди інших осіб, що зумовлюється певними мотиваційними чинниками.

Мотивація (з лат. *movere*) – спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби [11].

Досліджуючи психологічні особливості суб'єктів корупційного делікту правоохоронців, Д.М. Данчук стверджує, що корупційний делікт правоохоронців має психологічну природу. Детермінація корупційного делікту відбувається на двох рівнях: соціально-психологічному та індивідуально-психологічному. Психологічні детермінанти корупційного делікту правоохоронців є ієрархізованими. Індивідуально-психологічні чинники є первинними й такими, що зумовлюють схильність до проявів корупційного делікту. Соціально-психологічні чинники визначають формально-змістовні характеристики корупційного делікту.

Соціально-психологічні чинники, що впливають на виникнення корупційного делікту правоохоронців, детерміновані на макро- і мікрорівнях. Чинники макрорівня зумовлені факторами: політичними, економічними, соціальними, правовими, адміністративними й морально-ідеологічними. Чинниками мікрорівня є: можливості для корупційної діяльності, що визначають характер корупційного делікту правоохоронців; неефективність системи контролю службової діяльності; послаблена ролі керівника; негативна соціально-психологічна атмосфера в колективі. Соціально-психологічні чинники є

Економічна безпека держави: теорія і практика

визначальними при виборі способу вчинення корупційного делікту [12, 15].

Психологічний чинник вибору способу вчинення корупційного делікту, що є складовою вини суб'єкта відповідальності за корупційні правопорушення, має свій специфічний об'єктивний вираз у здійсненні певного виду корупційного діяння з врахуванням особливостей службових повноважень певного працівника ДПтС. На нашу думку, суб'єкт корупційних діянь задовольняє власну вигоду (інтерес) чи вигоду третіх осіб за допомогою неправомірного використання наданих йому службових повноважень, визначених його адміністративно-правовим статусом.

В.Б. Авер'янов зазначає, що поняття "адміністративно-правовий статус" охоплює "комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права" [13, 194].

О.Г. Бондарчук до основних елементів адміністративно-правового статусу державного службовця ДПтС відносить:

- права державного службовця ДПтС, які є обумовленою Конституцією України, встановленою державними законами, іншими нормативними правовими актами, посадовими інструкціями міру дозволеної поведінки, що охороняється державою, визначає можливості й свободи професійної службової діяльності у сфері забезпечення прав людини й громадянина, реалізації законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту, вимог законодавства щодо виконання й відбування кримінальних покарань;

- обов'язок державного службовця ДПтС, як обумовлену Конституцією України, встановлену державними законами, іншими нормативними правовими актами, посадовими інструкціями й забезпечувану державним захистом міру належної службової поведінки, що визначає сутність і межі професійної службової діяльності;

- юридичну відповідальність державного службовця ДПтС, як елемент його спеціального правового статусу посадової особи, що вказує на безпосередню залежність від особливостей службових обов'язків і прав та передбачає застосування різних заходів з метою забезпечення виконання встановлених вимог за посадою й обов'язок відповідати за неправомірні рішення, дії та вчинки [14, 18].

Отже, можна стверджувати, що службові повноваження та їх зміст об'єктивно визначені правовими нормами і являють собою єдність прав і обов'язків уповноважених осіб, розділення яких неприпустимо в силу особливого публічного характеру діяльності суб'єктів ДПтС. Для них об'єктивно визначено в нормах права діяти від імені суспільства й держави одночасно є обов'язком, суб'єктивний чинник яких реалізується в практичному публічному - владному регулюванні суспільних відносин. У поєднанні з правом реалізації публічної влади, що формують особливий адміністративно-правовий статус уповноваженої особи ДПтС.

З'ясовуючи природу корупції та чинники, які зумовлюють її розвиток в системі Державної пенітенціарної служби України, можна стверджувати, що, насамперед, це зловживання правом, яке ґрунтується на використанні суб'єктивного права як міри можливої поведінки в діяльності уповноваженої особи ДПтС. Неправомірна діяльність уповноваженої особи ДПтС (в окремих випадках групи осіб), яка вчиняє корупційне діяння, цим самим зловживає адміністративно-правовим статусом, має дещо подвійну першооснову, пов'язану з публічно-правовим характером її діяльності. Таким є суб'єктивне

право уповноваженої особи ДПтС і об'єктивні можливості, що зумовлені службовими повноваженнями, що по суті виступають як головний інструмент досягнення корупційної мети.

Література

1. Вікіпедія. Індекс сприйняття корупції [Електронний ресурс]: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
2. "Коментарі": Київ. Від 22 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]: <http://kyiv.comments.ua/news/2013/02/22/144613.html>.
3. "Урядовий кур'єр". Від 6 березня 2013 р. - Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/oleksandr-lisickov-uspihi-reformuvannya-nasampere/>;
4. Про засади запобігання й протидії корупції: Закон України За станом на 7 квіт. 2011 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України, за станом на 7 квіт. 2011 р. - Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.
6. Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 394/2011, за станом на 12 квіт. 2011 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=109%2F2008>.
7. Інформаційно-ресурсний сайт Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу Державної пенітенціарної служби України. - [Електронний ресурс]: <http://i-rc.org.ua/index.php/pravo/266-bodnarchuk-o-g-korupciya>.
8. Остров. От 13 апреля 2013 г. - [Електронний ресурс]: <http://www.ostro.org/general/society/articles/402153/>.
9. Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. - [Електронний ресурс]: <http://khpg.org/index.php?id=1239800285>.
10. Саратовський центр по исследованию организованной преступности и коррупции. - [Електронний ресурс]: http://sartracc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/rybak%284-04%29.htm.
11. Вікіпедія. Мотивація. - [Електронний ресурс]: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
12. Данчук М.Д. Психологічні особливості виникнення і подолання корупційного делікту правоохоронців: Автореф канд. психологіч. наук: 19.00.09. Національна академія Державної прикордонної служби ім. Богдана Хмельницького. - Хмельницький, 2007. - 23 с.
13. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т. 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). - К.: Видавництво "Юридична думка", 2004. - 584 с.
14. Бондарчук О.Г. Кадрове забезпечення діяльності пенітенціарної системи в Україні: адміністративно-правовий аспект: Автореф канд. юрид. наук: 12.00.07. - Національний університет державної податкової служби України. - Ірпінь, 2009. - 16 с.

*Мастицький В.В.,
здобувач кафедри адміністративного права та
адміністративної діяльності ОВС Харківського
національного університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції 08.11.2012*